

A SZOVJETIPAR TÖRTÉNETE

Irta: Nádor Tamás

Nemcsak a Szovjetunió, hanem Európa, sőt az egész világ történelmében nevezetes dátum 1941 június 22.-e. Ezen a napon támadta meg a német hadgépzet a munkások és parasztok szabad államát, miután majdnem egész Európát letiporta. A nácibandák ha nem három, de legfeljebb hat hét alatt gondolták szétverni a Vörös Hadsereget és leigázni a szocializmus hazáját. A Wehrmacht eleinte tényleg nagy átmeneti eredményeket ért el: elfoglalta Szovjet-Európa nagy részét és a fasiszta hazugság bainokai teleugatták a világot, hogy a Vörös Hadsereget teljesen megsemmisítették és csak az utolsó halálos döfésre van szükség.

Azonban nemcsak, hogy ez nem sikerült nekik, hanem a hősiességű Vörös Hadsereg megállította, visszavetette őket, megtisztította a szovjetföldet a fasiszta szektől, a leigázott kelet- és közép-európai népeket felszabadította a fasiszta iga alól és majdnem négyéves önfeláldozó harc után, amelyent a történelem nem ismer, a fasiszta rablókát feltétlen megadásra kényszerítve, kítűzte a győzelem zászlaját a fasiszta fészke, Berlin felett. Ezzel az egész emberiséget, de különösen a mi népeinket, örök hálágra kötelezte.

Hogy mindezt elérhesse, a hősiességen, önfeláldozáson, a haza és szocializmus iránti határtalan szereteten, a hadviselés tudományán kívül a Szovjetunió-nak még a háborúskodás egy fontos alapjával kellett rendelkeznie. Ez a Vörös Hadseregnek minden a hadviseléshez szükséges termékekkel való ellátása volt, melynek alapja az erős ipar, elsősorban nehézipar, mely gazdaságilag képes volt az ellenséget túlszárnyalni. A Szovjetunió rendelkezett és rendelkezik ezen erős nehéziparral. Aki látta az »Urál kovácsolja a győzelmet« című filmet, meggyőződhetett a Szovjetunió hatalmas hadiipari képességéről.

Azonban a Szovjetunió, illetve elődje a cári Oroszország nem volt mindig iparilag olyan fejlett, sőt a nagyhatalmak közül a legelmaradottabb volt. A következőkben nagyvonalakban bemutatom Oroszország ipari fejlődését az iparosítás első kísérleteitől a második imperialista világháborúig. A háború alatti ipari fejlődés adatai nem állnak rendelkezésünkre, mert azokat a Szovjetunió érhető okokból ma még nem hozza nyilvánosságra.

A Szovjetunió az óriási mértékek és óriási ellentétek hazája. Területe, mely majdnem 22 millió négyzetkilóméter, a világ kb. egy hatodrésze. Legnyugatibb pontja a Balti tengeren, legkeletibb pontja a Behring-szoroson. Amikor a nap Königsbergben felkel, Gyezsnyevben lenyugszik. A Szovjetunióban mért legnagyobb meleg plusz 70, legnagyobb hideg mínusz 70 fok.

Ezen a hatalmas területen majdnem minden fajta növény megterem a gabonaféléktől a pálmáig és a hideg égővi növényekig. A világ búzatermésének 30 százaléka, árpatermésének fele, zab- és rozstermésének negyede, erdőnek harmada a Szovjetunióban van. Jelenleg csak négy növényfajta nem terem meg a Szovjetunióban: a kávé, a kakaó, a banán és a gumifa.

Hasonló a helyzet az ásványi termékekkel is. Az 1938 kiutatás szerint a Szovjetunióé volt a szénkészletek ötöde, a vasérc több mint fele, a kőolaj több mint fele, a mangánérc két ötöde, a foszforsót három ötöde stb. Az aranykészlet terén Dél-Afrika mögött a második helyen áll. A Szovjetunióban nagy mennyiségben található réz, cink, wolfram, magnézium, uránium, higany, kobalt, bismut,

kálium, grafit, márvány, bazalt, azbeszt, nemes fémek stb. Csak ónt, antimont és vanadiumot nem találtak eddig a fontosabb ásványok közül.

A Szovjetúnió természeti kincseit még nem tárták föl teljesen, gazdasága nincs kiaknázva. Több ezer négyzetkilométernyi területről még nincs részletes térkép.

Az orosz iparosítás első kísérletei.

Az orosz ipar épen úgy mint Nyugateurópában először a nagy hűbéruradalmakban jelentkezett. De amíg Nyugateurópában a jobbágyok, akiknek feladata a hűbérurak szükségleteinek kielégítése volt, a viszonyok hatása alatt bizonyos előjogokhoz jutottak, Oroszországban ez nem így történt. Nyugateurópában ugyanis a hűbéruradalmak körül városok fejlődtek, melyek az uraik önkénye elől futó jobbágyok városbamenekülése következtében gyarapodtak. Oroszországban ily módon csak négy város képződött: Moszkva, Kiev, Novgorod és Pszkov. Oroszországban a jobbágyok földesuraiktól a szteppekre menekültek, ahol mint a hűbéruraktól független, szabad parasztok kezdtek új életet. Így keletkeztek az első kozáktelepülések, Céhrendszer, város Oroszországban nem volt, vagy nagyon kevés volt.

Nagy Péterig Oroszországban az iparosok majdnem kizárólag idegenek voltak. A bizánci befolyás idején a cárok hívására görögök, később németek jöttek. Számuk 17—18 ezer volt. A városokban élő oroszok nagyjából kereskedelemmel foglalkoztak.

A XVII. század végén, Nagy Péter idején, Európa már túl volt a kezdetleges kereskedelmi tőke korszakán. Az óriási léptekkel haladó polgárság különösen Angliában adóalanyból az állam ura lett és a királyi korona a haladó polgárság kezében csak gyarmati politikájának és kereskedelmi háborúinak érdekképviseelője volt. A nyugateurópai tőkés fejlődés fő jellemvonása a kifejelt pénzgazdálkodás és az egyéni kezdeményező szellem volt.

Oroszországban másmilyen volt a fejlődés vonala. Nagy Péter kénytelen volt tartós háborúj és birodalmi politikája miatt állandó hadsereget tartani, ez viszont rengeteg pénzt emésztett fel. Így már 1701-ben a hadikiadások a költségvetés 78%-át, 1706-ban pedig 96%-át tették ki. Az állam legnagyobb bevételeit az iparból és kereskedeleméből merítette. Miután Oroszországban polgári osztály nem volt, illetve csak kifejlődőben volt, a cár maga vette kezébe az ipart és kereskedelmet. Hogy pénzhez jusson, minden fontosabb cikket, sőt még a kocsikenőcsöt is, állami egyedárusítássá nyilvánította.

Nagy Péter iparosítási politikája abban nyilvánult meg, hogy eleinte támogatta a hűbéri uradalmakban keletkező kézműipart és igyekezett azokat szervezett ipari üzemekké átalakítani. Rendelésekkel és nyersanyaggal segítette őket. Ezen üzemekben az első munkások jobbágyok voltak, akiket gazdáik kelletlenül kizsákmányoltak és ezért ezen üzemek keveset és rosszul termeltek.

Később állami üzemek alakultak, melyekben állami jobbágyok, koldusok, tolvajok, prostitúáltak, hadifoglyok, sőt katonák is dolgoztak. Ezek építették fel Szentpétervárt és utak, valamint csatornák építésére is felhasználták őket. Az állami üzemekben a munkaidő korlátlan volt, a bánásmód rossz, a munkások ellátást kaptak csak, fizetést nem. Ezen első gyárak története a legkegyetlenebb módon vérbeíjott munkáslázadások története.

Elsősorban azon üzemek fejlődtek, amelyeknek hadiipari jellegük volt. Nemsokára megjelent a külföldi tőke is, mert búsás zsákmányra volt kilátás. Előbb a hollandusok alapítottak gyárvállalatot Tulában, majd felbukkantak az angolok a Volgamentén és máshol, ahol nyersanyag és üzemanyag volt található és kohókat emeltek. Az első orosz nagyiparosok közül a Demidovok és Sztroganovok tűntek ki, akik nagyban hozzájárultak az orosz ipar fejlődéséhez.

Nagy Péter halála után Oroszország már 195 gyárvállalatot számlált, a bányavállalatokat nem számítva. Ezek között 28 szövőgyár volt és bár írástudó Oroszországban kevés volt, 4 papírgyár, ami a közigazgatás szép fejlődésére vall.

Nagy Péter művét Nagy Katalin folytatta, úgy, hogy 1775-ben Moszkvában már 113 gyárvállalat volt. Az ipar fejlődése a város lakosság hirtelen gyarapodásához vezetett, úgy, hogy 70 év alatt a városi lakosság száma megnégyszereződött.

Az orosz ipari fejlődés hőskora az első világháború előtt.

A cári Oroszország később lépett a tőkés fejlődés útjára, mint a haladó nyugati államok. Az orosz gyáripar nem fejlődhetett kellőképpen 1861-ig, a jobbágyok felszabadításáig, amikor a cári kormány a krími háborúban legyengülve és a parasztlázadásoktól megfélemlítve kénytelen volt a jobbágyságot felszámolni. A jobbágyfelszabadítás a parasztok számára nem jelentett nagy könnyebbé-
ségeket, mert a földet a földesuraktól kénytelenek voltak kb. két milliárd rubelért megváltani. A földesurak általi kizsákmányolás folytán a parasztok nagyrésze képtelen volt gazdaságát fejleszteni, aminek következtében a forradalomelőtti Oroszország mezőgazdasága erősen elmaradt. Ez a maga részéről gyenge terméshozamhoz és gyakori éhínséghez vezetett. Az elszegényedett paraszt kénytelen volt földjét elhagyni és a városban a gyárban munkát és megélhetést keresni.

A jobbágyság megszüntetése után az ipar gyors ütemben fejlődött. Ennek oka a cári kormány imperialista politikája és az ezzel kapcsolatban végrehajtott nagyarányú befektetései voltak. A háborúra való készülődés terén Oroszország sem akart lemaradni és elsősorban hadászati lag fontos vasútvonalait kellett kiépítenie. A XIX. század végén tíz év alatt 21 ezer kilométer vasútvonal épült ki, ami viszont mind több és több vasérc, kőszén és kőolaj termelését tette szükségessé. A bányászat, kohászat és kőolajipar ennek köszönheti addig állatlan fellendülését.

A nyugati államokkal szemben az orosz ipar igen kezdetleges volt. A rossz szervezés következtében a munkaerő aránylag drága volt, mert keveset termelt. Így például 1893-ban tíz beiga munkás annyi acélt termelt, mint amennyit Dél-
oroszországban huszonkettő, az Urát vidékén pedig százhuszonkilenc munkás. Miután az ilyen munkaszervezés következtében az orosz ipar nem volt versenyképes, a cári kormány védővámokat létesített. Ezért az iparcikkek Oroszországban két-háromszor drágábbak voltak mint például Angliában.

Az orosz kőolajipar fejlődése a XIX. század végére esik. Az első kút 1872-ben kezdett működni és 20 évvel később Oroszország adta a világtermelés 51%-át. Azonban a külföldi tőkések rablógazdálkodása miatt az orosz kőolajipar később erősen hanyatlott.

Legerősebb iparág a szövőipar volt, amely belföldi nyersanyagot, gyapjút, gyapotot, kendert és lenet dolgozott fel. Földrajzi helyzeténél fogva Oroszország vezető szerepet játszott a nemes szőrme feldolgozásában.

Az orosz iparban a külföldi tőke tekintélyes szerepet játszott. 1913-ban az összes befektetések 70%-a volt idegen kézben. Legerősebb a francia tőke volt, majd az angol, német, belga és amerikai.

Az orosz munkásosztályt szülőjéhez a parasztsághoz szétszakíthatatlan kötelékek fűzték. Az üzemek nagyrésztében idénymunka folyt, úgy, hogy az orosz munkás nyáron a földet művelte, télen pedig a gyárban dolgozott. A munkabérek hihetetlenül alacsonyak voltak: 1905-ben Szentpéterváron az átlagos munkabér 25—30 rubel volt havonta. A munkaviszonyok igen rosszak voltak. Csak 1897-ben korlátozta törvény a munkaidőt 11 és 1/2 órára, azonban a túlórázást megengedték és az a gyártulajdonos és munkások megegyezésétől függött. A munkások kultúrsvonalala igen alacsony, 52%-uk írástudatlan volt. Az első világháború

kitöréséig a viszonyok csak romlottak, mert míg az utolsó tíz év alatt az árak 38⁰/₀-kal emelkedtek, a munkabérek csak 18⁰/₀-kal.

Az első világháború és a forradalom.

Az első világháború előeseményén Oroszország még mindig egy hatalmas agrárállam, melynek városi lakossága az összlakosságnak 14⁰/₀-a. A gyáripar általában nagy üzemekben összpontosult. Hábar számuk az összes üzemeknek csak 5⁰/₀-át teszi ki, a munkásság 54⁰/₀-át foglalkoztatják. Középipem szinte nincs.

Az üzemek általában fogyasztási és kiviteli cikkeket gyártottak. A nehézipar jelentéktelen, az ország hihetetlenül gazdág nyersanyagforrásai kiaknázatlanok. Tőke-, gép- és szakmunkáshiány jellemzi a cári Oroszországot. A fogyasztás csekély, mert a széles tömegek vásárló ereje jelentéktelen. A kevés számú munkásvédelmi törvény csak papíron létezik és az államgépezet nem tördök azok életbeléptetésével. A tőkés és a munkás, a földesúr és a muzsik között az ellentétek óriásiak és áthidalhatatlanok.

A munkások összpontosítása a nagy üzemekbe és számuk állandó növekedése azt eredményezte, hogy Oroszország munkásosztálya a politikai élet fontos tényezője lett, annál is inkább mert Oroszország munkásosztálya rendelkezett a legforradalmibb élcsapattal — a Bolsevista Párttal.

Az első imperialista világháború az orosz uralkodó osztályt teljesen kizűlletlenül találta. Az államhatalom még nem heverte ki az 1905—7-es forradalom és az orosz-japán háború okozta csapásokat. A mozgósítás a közlekedés szervezetlensége és a közlekedési eszközök hiánya következtében csődöt mondott.

A mezőgazdaság és az ipar terén sem volt jobb a helyzet, mint a közlekedésben. Úgy a mezőgazdaságot, mint az ipart megbénította a munkaerő hiánya, amihez még az angol szénzállományok kimaradása következtében előállott szénhiány járult. A gyáripar 70⁰/₀-a kizárólag hadicélokot szolgált és csak 6⁰/₀-a termelt a polgári szükségletek kielégítésére szolgáló cikkeket.

A cári bürokratizmus teljesen csődöt mondott és ezért a magántőke vette kezébe először a közlekedés, majd az egész gazdasági élet megszervezését.

Az élet a háború alatt mind súlyosabbá vált. Az árak 333⁰/₀-kal emelkedtek, az udvar és az arisztokrácia korrupciója botrányossá fajult. A munkásság helyzete mind elviselhetlenebb lett. Mind szélesebb tömegek ismerték fel, hogy ebből a helyzetből csak egy kiút van: a cári önkényuralom megszüntetése. A cárizmus végórát élte. A polgárság a válságot államcsinnyel akarta megoldani, de a bolsevikik által vezetett dolgozó nép, a saját maga módján oldotta meg.

1917 februárjában győzött a polgári demokrata forradalom, de az u. n. ideiglenes kormány sem nem tudta sem nem akarta kielégíteni a népet, amely azt óhajtotta, amit a bolsevikik követeltek és ígértek a népnek: »kenyeret, békét és földet«. November heted kén, a proletárforradalom győzelme napján, új hatalom született meg Oroszországban, új korszak kezdődött az emberiség történetében.

A hadikommunizmus.

1917 november 7-én kezdődött és 1921 március 21-én végződött a Szovjet-unió történetének azon korszaka, amelyet hadikommunizmusnak nevezünk. Ez a korszak a proletárforradalom vívmányának, a proletárdiktatúrának megőrzéséért folytatott súlyos harcok ideje. A polgárháború és a külföldi beavatkozások tönkretették az egész országot és úgy a mezőgazdasági, mint az ipari termelés végzetesen csökkent.

A földreform volt a szovjetállam alapja, az a nagy vívmány, mely a munkásság és a parasztság közötti szétszakíthatatlan köteléket megteremtette. A földreform értelmében 1917 november 11-én az összes nagy- és középbirtokok kártérítés nélkül azok tulajdonába mentek át, akik azt megművelték. December 27-én kisajátították és társadalmosították az összes bankokat, míg az egy milliő

rubelen felüli tőkével rendelkező nagyipari üzemeket csak 1918 júniusában államosították. Az üzemekben megvalósított munkásellenőrzésnek — mint Lenin írja — az volt a feladata, hogy az egyes üzemek és iparágak között létrehozza az új szervezési kötelekek finom hálóját, amely a termelést és az elosztást új feltételek mellett, a széles tömegek részvételével megvalósítja. A munkásellenőrzés és nyilvántartás azt jelentette, hogy az osztályharc bevonult a gyárakba. A termelés rendbehozása és fejlesztése érdekében, a munkásállam és a Párt vasfegyelmet, rendet és munkát követelt.

Az osztályharc bevonult a falvakba is, 1918 júniusában megalakultak a falusi szegénység tanácsai.

Mint fentebb említettem, az ország gazdasági életét a polgárháború és a külföldi beavatkozások tönkretették. A közlekedés kétségbeesítő helyzetbe jutott, szén és kőolaj nem volt, éhínség és nyomor honolt az országban. Az ipari termelés az utolsó békeév termelésének egy hatodára esett, a mezőgazdasági termelés a felére. Ebből a kiütnékiüli helyzetből az országot Lenin lángeszű vezette ki, aki a Párt tizedik kongresszusán, 1921 márcusában kihirdette az Új Gazdasági Politikát (novaja ekonomicseszakája palyityika) az u. n. NEP-et.

Az Új Gazdasági Politika.

A tizedik kongresszuson Lenin a kérdést így állította fel: »vagy kielégítjük a parasztokat a szabad kereskedelem visszaállításával, vagy a világforradalmi mozgalom mai állása mellett nem tarthatjuk meg a hatalmat, mert ez gazdaságilag nem lehetséges... A rádió még ma hirdesse ki, hogy a pártkongresszus a rekvirálást természetbeni adózással helyettesíti... és ezzel helyreállítja a munkások és parasztok közötti szlárd kapcsolatot.«

A természetbeni adózással kezdődik az Új Gazdasági Politika korszaka. Első tekintetre ez a rendszabály nem látszik olyan nagyjelentőségűnek. Ennek a rendszabálynak a lényege, hogy a paraszt feleslegének egy részét adó fejében köteles az államnak beszolgáltatni, míg a többi felett szabadon rendelkezhet, szabadon eladhatja a piacon. Ennek a rendszabálynak azonban messzemenő következményei voltak.

Lenin világosan látta, hogy a természetbeni adózás a szabad kereskedelem visszaállítását jelenti, a szabad kereskedelem a piacot, a piac a tőkés rendet. A tizedik kongresszuson Lenin és a kongresszus lenini többsége éles harcot folytattak a trockisták és a többi megalkuvó ellenzékkel szemben, akik azt állították, hogy a NEP a forradalom elárulását jelenti. A történelem azóta bebizonyította, hogy a NEP egy szükségszerű, de átmeneti erőátcsoportosítás volt.

1921 július 7-én visszaadták régi tulajdonosaiknak a 20 munkásnál kevessebbel dolgozó ipari üzemeket és azok ismét magántulajdonba mentek át. Három nappal később rendelet jelent meg, mely megengedte nagyobb üzemek bérbeadását is, 1922 március 13-án pedig megengedték u. n. vegyes társaságok létesítését, melyben a szovjetállam és a magántőke vettek részt.

A NEP egyik jellegzetessége gazdasági engedmények adása magánvállalatok részére. Az engedmények ötötől húsz évig szóltak azzal, hogy ezen idő letelte után a teljes berendezés a szovjetállam tulajdonába megy át. Társadalmi téren az engedményeseknek be kellett tartaniuk a szovjettörvényeket és elsősorban szovjetpolgárokat kellett alkalmazniuk, csak a szakemberek lehettek külföldiek. Az utolsó engedmények japánok kezében voltak, akik a Szahalin szigetén levő kőolajforrások kiaknázására és a távolkeleti hájazati jogra kötöttek szerződést.

A NEP bevezetése a termelés óriási emelkedését eredményezte. Így például a vasérc termelése 1921-től 1923-ig 223%-kal, az öntöttvasé 203%-kal, az élelmiszereké 27%-kal, a kőolajé 34%-kal, a szénéé 45%-kal, a papíré 208%-kal, a gypoté 112%-kal emelkedett.

A termelés 1926-ban majdnem elérte a békebeli színvonalat, egyes termelési ágakban pedig, például a mezőgazdaságban, szén- és kőolajiparban stb. túl is haladta.

A NEP idején nagy szerepük volt a szakszervezeteknek. Az első nézeteltérés a leninisták és az ellenzékiek között a tizedik kongresszuson épen a szakszervezetek kérdésében tört ki. Lenin szerint a szabad, demokratikus szakszervezeteknek a NEP idején a következő feladataik vannak: 1) a munkásság képviselése az üzemekben, de nem ellentétben az államérdekekkel, 2) munkaügyi törvények hozatalának kezdeményezése a szovjethatóságokkal egyetértésben és ezen törvények végrehajtásának ellenőrzése, 3) részvétel az állami ipar felépítésében és igazgatásában, 4) szakmai, politikai és kulturális propaganda, 5) részvétel a népegészségügyi intézmények megszervezésében, 6) munkástakarékpénztárak és önszegélyző intézmények alapítása és igazgatása, 7) szak- és tanoncoktatás, 8) az állami bérpolitika támogatása és keresztülvitele.

Hogy Lenin álláspontja volt helyes és nem Trockié, aki a szakszervezeteket államosítani, sőt katonássá akarta tenni, bizonyítja az is, hogy 1924-ben a szovjetszakszervezeteknek öt és fél millió tagja volt, azaz az összes dolgozók 92%-a.

A Szovjetunió szocialista megszervezéséért folytatott harc 1926-ban kezdődik. Sztalin a tizennegyedik pártkongresszuson 1925 decemberében azt mondta, hogy a Párt általános vonalának lényege és alapja a Szovjetországot agrárországból ipari országgá változtatni, amely alkalmas saját erejéből a szükséges szerszámgépeket előállítani.

Az állami kereskedelem megvalósításáért 1927—28-ban kezdődik a harc. 1928-ban a magánkereskedelem az össziforgalomnak csak 23%-át bonyolította le. Az iparosításért 1926—28-ig folytatott harc idején az iparba több mint 8 milliárd rubelt fektettek. Az ipart ekkor már nagyrészt államosították, a nagykereskedelem pedig csaknem kizárólag állami és szövetkezeti.

A tényleges munkabérek meghaladták a háborúelőtti és 1928-ban a Szovjetunió nemzetközi viszonylatban jobb helyet ért el, mint Oroszország 1913-ban. Így 1913-ban az orosz munkás az angol munkás tényleges munkabérének csak 44%-át kereste, míg 1928-ban már 52%-át. A szovjetmunkás 1928-ban munkabéréért 11%-kal többet kapott, mint a cseh munkás, 13%-kal többet mint az osztrák és 21%-kal többet mint az olasz munkás.

(Befejezése a köv. számban)

A háború folyamán hazánkban félmillió házat romboltak le és egy és háromnegyed millió ember vált hajléktalanná.

*

A fasiszta hordák Oroszországban elpusztítottak 1716 várost, 70 ezer falvat, 6 millió épületet romboltak le és 25 millió ember tettek hajléktalanná.